

راه کارهای مقابله با تهاجم فرهنگی در اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای و نمود آنها در اشعار پایداری دوره معاصر ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۸/۱۱

هادی وحدانی فر^۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۸/۲۹

چکیده

فرهنگ هر ملتی، برخاسته از شرایط منطقه‌ای، ملیتی، اعتقادی و عملی آن است و این فرهنگ‌ها با توجه به انگیزه و ساختارشان نسبت به دیگر فرهنگ‌ها تعامل و تزاخم دارند؛ اما برخی فرهنگ‌ها از زاویه تزاخم بدون حق انتخاب و گزینش، رویکرد تهاجمی می‌گیرند و فرهنگ مقابل را وادار به پذیرش یا دفاع یا هجوم می‌کنند؛ از این رو نیاز است، فرهنگ مورد تجاوز، راه کارهایی را برای غلبه بر آن برگزیند. آیت‌الله خامنه‌ای نیز با توجه به نقش فرهنگ‌ها در هویت‌بخشی و بیداری ملت‌ها، در صدد دفاع از فرهنگ اسلامی و ملی ایران برآمده است و با توجه به نقش بی‌بدیل رهبری نظام انقلاب اسلامی، باید به دنبال راه کارهای علمی و عملی ایشان در راستای مبارزه با تهاجم فرهنگی غرب بود. مقاله حاضر با روش توصیفی - تحلیلی ضمن گردآوری نظرات معظم له، به بازتاب این سخنان در اشعار شاعران انقلابی معاصر در راستای احیای آنها پرداخته است. پژوهش حاضر معتقد است، آیت‌الله خامنه‌ای به عنوان امام و مرجع حکیم، بصیر و شجاع، توانسته است از زوایای مختلفی با ارائه راه کارهای مهمی از جمله؛ جهاد فرهنگی و جنگ طولانی، نبرد فرهنگی در قبال نبرد فرهنگی، خودآگاهی مسئولان، گسترش رسالت‌های فرهنگ انقلاب، تعامل مشترک دولت و ملت و... در مقابل فرهنگ متخاصم غرب، مدیریت و مهندسی فرهنگی نماید و از سوی دیگر، شاعران با ذوق خود توانسته‌اند این راه کارها را در قالب شعر، بازتاب دهند تا تأثیر آن سخنان بیشتر شود.

کلید واژه‌ها: آیت‌الله خامنه‌ای، فرهنگ، تهاجم، راه کارها، مقابله، شعر پایداری.

۱. استادیار دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده حقوق و الهیات- گروه معارف اسلامی (نویسنده مسئول):

مقدمه و بیان مسئله

انسان موجودی فرهنگی، اجتماعی و فرامنطقه‌ای و جغرافیایی با اعتقادات، باورها، آداب، رسوم، زبان، ملیت‌های مختلف است که وقتی در کنار هم قرار می‌گیرند، ممکن است تحت تأثیر تعامل و تخصم قرار گیرند؛ از این رو، گفته می‌شود؛ فرهنگ هر ملّتی، برخاسته از شرایط منطقه‌ای، ملیتی، اعتقادی و عملی آن است که این فرهنگ‌ها با توجه به انگیزه و ساختارشان، نسبت به دیگر فرهنگ‌ها تعامل و تزاخم پیدا می‌کنند. فرهنگ مهاجم برای اینکه بتواند فرهنگ‌های دیگری را به طور جبری و بدون حق انتخاب به مرحله حذف و نابودی برساند، از راهکارهای و شیوه‌های مختلف بهره می‌برد؛ زیرا از این طریق می‌تواند ملت‌ها را به طور قهری، مطیع جریان فرهنگ متخاصم قرار دهد؛ این نوع جنگ فرهنگی به مراتب نسبت به جنگ نظامی از اهمیت خاصی با قدرت بهره‌وری بیشتر است؛ از این رو، دیدبانان فرهنگی اعم از رهبران و نخبگان باید در برابر این تهاجمات، واکنش دفاعی یا هجومی از خود نشان دهند، زیرا فرهنگ که همان اعتقادات، آداب، اخلاقیات و سبک زندگی یک کشور بوده و هویت و پشتوانه ملت‌ها را شکل می‌دهد، به نابودی کشیده می‌شود؛ یا به یک معنا، دین آنها (دین به معنای عام) که مجموعه‌ای از اصول و روش‌های عقلی و نظری که همان جهان‌بینی و ایدئولوژی هر جامعه است، نابود می‌شود. تاریخچه فرهنگ و جنگ فرهنگی همانند خلقت انسان، تاریخی کهن دارد که می‌توان خلقت حضرت آدم (علیه‌السلام) و فرزندان ایشان را آغازگر فرهنگ دینی و شیطانی برشمرد که متشکل از گزاره‌های اعتقاداتی، اخلاقی، آداب، رسوم و سبک زندگی است؛ زیرا خلقت انسان آمیخته با سرشت الهی و شیطانی است که طبیعت و سرشت ذاتی و اولیه انسان، بر اساس سرشت الهی نهاده شده است و سرشت ثانویه و بالعرض انسان، سرشتی شیطانی محسوب می‌شود. آیات قرآن کریم و روایات اسلامی به برخی مبانی و منشأ تعارض فرهنگ الهی و شیطانی از جمله: خلقت عقل و جهل (برقی، ۱۳۷۱، ج ۱، حدیث ۲۲: ۱۹۸-۱۹۷، کلینی، ۱۴۲۹ق، حدیث ۱۴، ج ۱: ۵۱-۴۳)، هبوط آدم و شیطان و دشمنی آنها (حجر: ۵۰-۲۸، یس: ۶۰)، تبعیت و عدم تبعیت فرمان خدا و شیطان (نور: ۲۱، نحل: ۹۰)، ارسال رسولان و تبعیت از آنان (حج: ۳۶)، سرشت خیر و شر انسان (سوره شمس: ۸-۷) اختیار، انتخاب و هدایت (انسان: ۳) اشاره دارند؛ از این رو، ارسال رسولان الهی در مقابل طاغوتیان از «ابراهیم (علیه‌السلام) و نمرود» تا «محمد (ص) و جاهلیت قدیم» و از «علویت تا مهدویت» و سپس از «مهدویت تا دجالیت و جاهلیت مدرن» همه گواه جنگ فرهنگ‌هاست؛ از آن رو، با توجه به تفاوت ساختاری این دو فرهنگ، فرهنگ مهاجم و تخصم خصوصاً در مکتب اسلام معنا پیدا می‌کند و از ورای آن، کلیدی‌ترین و اساسی‌ترین

گزاره‌ها؛ یعنی جهاد اصغر و اکبر و پایداری و مقاومت و کمال در مقابل جنگ فرهنگی شیطان که نمونه‌هایی از فرهنگ‌های باطل است، پدیدار می‌شود. انعکاس جنگ فرهنگی پیامبر گرامی اسلام در مبارزه با یهودیت و جاهلیت قدیم، نمونه‌ای از جنگ فرهنگی ایشان است. امام خامنه‌ای در این باره معتقد است؛ بخش مهمی از سوره بقره و بعضی از سوره‌های دیگر قرآن، مربوط به برخورد و مبارزه فرهنگی پیغمبر اسلام با یهودیت است (بیانات در خطبه‌های نماز جمعه تهران ۱۳۸۰/۰۲/۲۸)؛ اما از سویی در جامعه مسلمین پس از آن، به دلیل وجود دو سرشت الهی و شیطانی، جنگ فرهنگی پایان نیافت و جامعه بشریت، به خصوص جامعه مسلمین از درون و برون با آماج تعارضات و نزاحمات فرهنگی روبه‌رو گشت. چنان‌که آیت‌الله خامنه‌ای از قرارگاه فرهنگی خاندان اشعریان در ترویج و نشر فرهنگ اهل بیت در قم سخن گفته‌اند؛ زیرا آنان توانستند با تغییر تاکتیکی از جنگ نظامی به جنگ فرهنگی، حرکت عظیم فرهنگی را انجام دهند. ایشان در این باره بیان می‌فرماید؛ اشعریانی که یک عمر در جنگ نظامی در رکاب زید بن علی شمشیر زده بودند، حال با خشم حجاج ابن یوسف و کوچ نمودن به قم، آن‌جا را پایگاه فرهنگی در نشر معارف اسلامی قرار دادند؛ و از این رو ایشان حرکت مردم قم را در نشر معارف اهل بیت، حرکت عظیم فرهنگی می‌داند (ر.ک، بیانات در اجتماع بزرگ مردم (قم) ۱۳۸۹/۰۷/۲۷). اما آنچه جنگ فرهنگی را در دوران معاصر و در کشورهای اسلامی خصوصاً ایران سخت‌تر می‌کند؛ نفوذ استکبار و استبداد وطنی و غیروطنی است. آنان نه تنها تهاجم را علیه ملیت کشورها آغاز کرده‌اند؛ بلکه اسلامیت آن را نیز مورد حمله قرار داده‌اند. کشور ایران اسلامی با توجه به شرایط منطقه‌ای و فرهنگی نه تنها قبل از پیروزی انقلاب اسلامی، محور تاخت و تاز فرهنگ استکبار جهانی به وسیله خود و عمالشان بوده؛ پس از ظهور انقلاب اسلامی نیز همچنان شاهد حمله‌های وسیع و عظیم، انواع مبارزات علیه ملیت و اسلامیت ایران اسلامی است؛ زیرا با این تهاجم فرهنگی، دشمن می‌تواند به راحتی و آسانی بر ملتها تسلط یابد؛ از این رو، امام خامنه‌ای معتقد است، جنگ فرهنگی از دوران استعمار دویست ساله به عنوان کارآمدترین ابزار برای تسلط بر کشورها آغاز گشت که توانست در ایران، بزرگ‌ترین بلاها و مصیبت‌ها را بر فرهنگ ملی و اسلامی وارد کند. چنانکه آیت‌الله خامنه‌ای بیان می‌فرماید: «جنگ فرهنگی و روانی از آغاز دوران استعمار تاکنون، کاری‌ترین ابزار غرب در سلطه‌گری‌اش بر کشورهای اسلامی بوده است.» (پیام به کنگره عظیم حج ۱۳۷۹/۱۲/۱۲) همچنین ایشان در علت و چرایی غلبه تهاجم فرهنگی بر کشورها، معتقد است که آنان در مقابل تبلیغات تهاجمی دشمن، اعتماد به نفس خود را از دست داده و از فرهنگ خود عقب‌نشینی کرده‌اند (خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان قزوین،

۱۳۸۲/۰۹/۲۶). با ظهور انقلاب اسلامی در ایران، همچنان مبارزه فرهنگ اسلامی در مقابل فرهنگ غرب و جاهلیت مدرن شدت بیشتری گرفت. یک جنگ نابرابر با تمام توانمندی‌های تبلیغاتی، مالی، نظامی و رسانه‌ای در براندازی انقلاب اسلامی آغاز شد؛ استکبار جهانی با شکست خود در جنگ نظامی، جنگ فرهنگی را با شدت و حدت تمام با هزینه‌های فراوان مالی و تبلیغاتی به میدان آورد. جنگ فرهنگی با فراز و نشیب‌ها و قالب‌های مختلف، مورد توجه دشمنان بوده است. امام خامنه‌ای پس از امام خمینی (رضوان‌الله‌علیه) تنهاترین شخصیت مقاوم، حکیم و مظلوم تاریخ معاصر است که در قبال هجمه‌های خارجی (از جمله جنگ نابرابر نظامی، فرهنگی، اقتصادی و امنیتی) و داخلی (ناکارآمدی و غفلت برخی مسؤولان نظام) از اسلام، انقلاب و مردمش دفاع کرده است؛ چنانکه سردار شهید سپهبد سلیمانی (قدس‌الله‌نفسه) که از خواص و یاران حقیقی ولایت امام خامنه‌ای بوده، به توصیف چهره حقیقی ایشان با قید مظلومیت نموده و از ایشان با وصف «حکیم فقیه وارسته» و به عنوان اصول؛ یعنی «ولی فقیه» یاد کرده است و همگان را به اطاعت از ایشان سفارش کرده است.

هدف و پرسش تحقیق

با توجه به جایگاه مهم فرهنگ و نقش آن در هویت‌بخشی به افراد یک کشور، لازم است که به موضوع هجمه‌های فرهنگی که به اسلام و فرهنگ آن در سال‌های اخیر وارد شده، بیشتر پرداخته شود و از آن جهت که رهبر معظم انقلاب، فرمانده کل قوا و بالاترین دیده‌بانی را به لحاظ شرعی و قانونی در عرصه تهاجم نظامی و فرهنگی دارند، مقاله حاضر درصدد ارزیابی و کشف شیوه‌های مبارزاتی ایشان و نقش هدایت‌گری انقلاب اسلامی در برابر استکبار جهانی برآمده و از آنجا که شعر فارسی از دیرباز نقش تبلیغی داشته و بسیاری از شاعران انقلابی افکار و راه‌کارهای ارائه شده توسط رهبری را با گوش جان شنیده‌اند و به صورت هنرمندانه‌ای آن را به جامعه عرضه کرده‌اند، ضروری است که نمود این بیانات ارزشمند در قالب شعرهای پایداری و مقاومت بررسی شوند تا دریابیم که در جنگ نرم، چه نهادهایی مسئولند و هر قشری در این عرصه، چه وظایفی دارد؟ از این رو، پاسخ به چند سوال ذیل حائز اهمیت است؟

- ۱- مقوله فرهنگ و تهاجم فرهنگی از نظر آیت‌الله خامنه‌ای چگونه تعریف شده است؟
- ۲- مهمترین راه‌کارهای دشمن در تهاجم فرهنگی چیست و تاکتیک مبارزاتی رهبری در

قبال این تهاجم‌ها چگونه ارزیابی می‌شود؟

۳- شاعران انقلابی با توجه به راه‌کارهای مختلف رهبری، چگونه آنها را در قالب شعر بیان داشته‌اند؟

پیشینه تحقیق

در ارتباط با موضوع تهاجم فرهنگی دشمن از منظر مقام معظم رهبری و همچنین راه‌کارهای مقابله با جنگ نرم تاکنون مقالات زیادی نوشته شده که همگی درخور توجه‌اند، از جمله آنها می‌توان به مقاله‌های: «مهندسی فرهنگی، راهکار مقابله با تهاجم فرهنگی» از محمدمیر شیخ نوری، مجله زمانه، تیر ۱۳۸۶، شماره ۵۸، «از تهاجم فرهنگی تا جنگ نرم و راهکارهای مقابله با آن از منظر مقام معظم رهبری» از روح‌الله نوروزی و محمدجواد سبحانی‌فر، مجله پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، تابستان ۱۳۹۱، شماره ۵، «درآمدی بر شناخت ابعاد تهاجم فرهنگی و نحوه مقابله با آن» از حمید جاودانی شاهدین، مجله روش‌شناسی علوم انسانی، تابستان ۱۳۸۲، شماره ۳۵، «آسیب‌شناسی فرهنگی تمدن اسلامی (تهاجم فرهنگی) و راهکار مقابله با آن با نظر به آیات و روایات» از نیره امانی، نشریه مطالعات راهبردی علوم انسانی و اسلامی، زمستان ۱۳۹۵، شماره ۴، «بررسی نقاط ضعف فرهنگ غرب در مقابله با تهاجم فرهنگی از منظر مقام معظم رهبری» از حجت‌الله فغانی، محمدحسن حبیب‌الله زاده، جمال شفیعی، نشریه علمی-پژوهشی امنیت ملی، تابستان ۱۳۹۳، شماره ۱۲ و.. اشاره کرد؛ اما نگارنده در مقاله حاضر قصد دارد راهکارهای ارائه شده توسط مقام معظم رهبری در مورد تهاجم فرهنگی را در اشعار پایداری دوره بعد از انقلاب مورد بررسی قرار دهد و تاکنون مقاله‌ای در این زمینه نوشته نشده است.

مفاهیم پژوهش

الف: فرهنگ و تهاجم فرهنگی

فرهنگ در ادبیات فارسی به معنای علم، دانش، ادب، عقل و خرد و مجموعه آداب و رسوم و باورهای یک قوم از حیث نژاد و دین و امور اجتماعی است (دهخدا، ۱۳۸۵: ۲۱۱۷) برخی نیز گفته‌اند: واژه فرهنگ از دو جزء به نام «فر» به معنی شکوه، شایستگی، زینت، حشمت و دولت و

«هنگ» معنای شخصیت، شرافت، فضیلت، دانش، آگاهی و هوش استعمال گردیده است و هر کدام به تنهایی در اشعار و ادبیات فارسی به کار برده شده و دارای معانی متعددی از جمله: آگاهی، دانش، تجربه، درک، تیزبینی و دریافت، شکوه و شایستگی شرافت، شخصیت و فضیلت است. (ر.ک، برومند سعید، ۱۳۸۲: ۱۰۲-۶).

علامه جعفری فرهنگ را در فرهنگ‌نامه‌ها و دائرةالمعارف‌های مشهور شرقی و غربی همچون، فرهنگ فارسی، عربی، یونانی، فرانسوی، آلمانی، آمریکایی، روسی، ژاپنی چینی و هندی مورد پژوهش قرار داده است (ر.ک، جعفری، ۱۳۸۶: ۱۲۴-۲۳) که این تحقیقات نشان از اهمیت و توجه به فرهنگ و فرا منطقه‌ای بودن و گستره معنایی و مصداقی آن است. در این خصوص، تامپسون (تامپسون، ۱۳۷۸: ۱۵۷)، کروبر و کلاک هون، (سلیمی، ۱۳۷۹: ۲۷) تایلور (آشوری، ۱۳۵۷: ۳۷) مایرس (همان: ۴۴) هرسکووتیس (همان: ۵۱ و ۴۹) اسمال (همان: ۵۳) نیز معانی عام و خاصی از فرهنگ ارائه کرده‌اند.

واژه «فرهنگ» از نظرایت‌الله خامنه‌ای به معنای عام استعمال شده است که دربرگیرنده مطلق برنامه‌های اعتقادی، ایمانی، گفتاری و رفتاری یک ملت و یک جامعه است و معتقدند: «فرهنگ یعنی باورهای مردم، ایمان مردم، عادات مردم، آن چیزهایی که مردم در زندگی روزمره با آن سروکار دائمی دارند و الهام‌بخش مردم در حرکت و اعمال آن‌هاست؛ فرهنگ این است» (خامنه‌ای، ۱۳۸۱/۰۱/۰۱)

به طور کلی در ادبیات سیاسی، نظام سلطه برای این که بتواند ملتی را اسیر نماید، فرهنگ خودش را به زور تحمیل می‌کند که این کار را «تهاجم فرهنگی» می‌گویند؛ آیت‌الله خامنه‌ای در این باره می‌فرماید: «تهاجم فرهنگی این است که یک مجموعه سیاسی یا اقتصادی برای مقاصد سیاسی خود و برای اسیر کردن یک ملت، به بنیان‌های فرهنگی آن ملت هجوم می‌برد. چنین مجموعه‌ای چیزهای تازه‌ای را [به زور] وارد آن کشور و آن ملت می‌کند و قصد آن، جایگزین کردن آن‌ها با فرهنگ و باورهای ملی است [که] این، اسمش تهاجم است.» (خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۰۵/۲۱). در این تحقیق فرهنگ از نظر آیت‌الله خامنه‌ای به معنای عام برنامه نظری و عملی در حوزه اسلامی و ملی بوده که از سوی استکبار جهانی این فرهنگ اصیل مورد تاخت و تاز فرهنگی قرار گرفته است.

ب: ادبیات و شعر پایداری

شعر فارسی دارای گونه‌ها و انواع مختلفی است که در آن‌ها موضوع و مضمون خاصی جلوه‌گر می‌شود. اما یکی از انواع ادبی که در دوره معاصر در شعر فارسی به اثبات رسیده، شعری متعهد و ملتزم است که گویندگان آن بر خود فرض کرده‌اند تا در برابر شکمبارگی ستمکاران و ظلم ظالمان هرگز ساکت ننشینند. در این نوع ادبی، مفاهیم اعتراض و مقاومت اجتماعی، جنگ در مقابل تجاوزگران و انقلاب در مقابل سلطه‌گران غلبه دارد. با چنین توصیفی، خاستگاه شعر پایداری، اجتماع است و این نوع ادبی از دل رویدادهای ویژه‌ای که در یک جامعه ویژه رخ می‌دهد، بروز می‌کند (سجودی، ۱۳۸۵: ۱۵۹) مفهوم مقاومت، پایداری و دفاع، مفاهیمی عام در فرهنگ ملت‌ها هستند. این مفاهیم کاملاً ارزش تلقی می‌شوند؛ زیرا یک واکنش فطری و معقول در برابر تهاجم می‌باشند.

شاید بتوان گفت؛ بهترین تعریفی که می‌توان از این نوع ادبی ارائه داد، چنین است: «ادبیات مقاومت [پایداری] نوعی از ادبیات متعهد و ملتزم است که از طرف مردم و پیشروان فکری جامعه در برابر آنچه حیات مادی و معنوی آن‌ها را تهدید می‌کند، به وجود می‌آید و هدفش جلوگیری از انحراف در ادبیات، شکوفایی و تکامل تدریجی آن است» (بصیری، ۱۳۸۸: ۲۶)

بنا بر این، اصل اساسی در این آثار، مبارزه با بیداد داخلی یا تجاوز بیرونی در همه حوزه‌های سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی و ایستادگی در برابر جریان‌های متخاصم است.

روش پژوهش

این تحقیق به شیوه «توصیفی-تحلیلی» انجام شده، به عبارتی این تحقیق با استفاده از جمع‌آوری و تهیه کتب و یادداشت‌برداری مطالب مورد نیاز، به روش «توصیفی-تحلیلی» به تحلیل داده‌ها پرداخته است. لازم به ذکر است که تحقیق توصیفی، آنچه را هست، توصیف و تفسیر می‌کند و به شرایط و روابط موجود، عقاید متداول، فرآیندهای جاری، آثار مشهود یا روندهای در حال گسترش توجه دارد و شامل جمع‌آوری اطلاعات برای آزمون فرضیه یا پاسخ به سؤالات مربوط به وضعیت فعلی موضوع مورد مطالعه، می‌شود.

اجرای تحقیق توصیفی-تحلیلی می‌تواند منجر به شناخت دقیق مسئله پژوهش و یاری

رساندن به فرآیند تصمیم‌گیری شود. همچنین از آنجا که در تحقیقات اسلامی، پردازش اطلاعات جمع‌آوری شده، از مهمترین و اساسی‌ترین بخش‌های پژوهش به شمار می‌آید؛ پژوهش حاضر سعی دارد ضمن مطالعه دقیق بیانات رهبری در زمینه فرهنگ و شناخت راهکارهای مبارزاتی ارائه شده توسط ایشان، آنها را با اشعار شاعران انقلابی معاصر تطبیق دهد تا بتواند بیان هنرمندانه این راهکارها را به نمایش بگذارد.

چارچوب و ساختار این پژوهش نیز بدین صورت است که پس از تبیین و معناشناسی واژگان اساسی و کلیدی بحث؛ یعنی تعریف فرهنگ، تهاجم فرهنگی و تعریف ادبیات و شعر پایداری، راهکارهای مبارزه با تهاجم فرهنگی بیان شده در بیانات رهبری به صورت جداگانه و تحت عنوان‌های جداگانه و خاص، در اشعار پایداری مورد مطالعه و ارزیابی دقیق قرار می‌گیرند و تحلیل می‌شوند.

یافته‌های تحقیق

آیت‌الله خامنه‌ای راه‌کارهای زیادی را در مقابل اقسام گوناگون تهاجم فرهنگی دشمن بر شمرده‌اند و این گونه نیست که این راه‌کارها فصلی و مقطعی باشد؛ بلکه تا شبیخون فرهنگی دشمن وجود دارد، شیوه‌ها و راه‌کارهای مطرح شده از سوی ایشان نیز کارآیی دارند. در اینجا به مهمترین شیوه‌های مبارزاتی دشمن و راه‌کارهای دفاعی و هجومی مطرح شده از سوی آیت‌الله خامنه‌ای به انضمام اشعار شاعران انقلابی (به طور مستقیم و غیرمستقیم) اشاره می‌شود.

۱- جهاد فرهنگی و مبارزه طولانی

اولین مؤلفه شیوه مبارزاتی دشمن این است که او به هر طریقی در صدد حذف انقلاب اسلامی و آرمان‌های آن برآمده است. از این رو آیت‌الله خامنه‌ای با توجه به دشمنی استکبار جهانی و مبارزه تمام عیار آن‌ها با اسلام و مردم ایران، معتقدند: وظیفه ما این است که در مقابل تهاجم فرهنگی غرب «جهاد فرهنگی و مبارزه طولانی» داشته باشیم. (خامنه‌ای، ۱۳۷۲/۰۲/۱۵) در واقع این مبارزه از همان آغاز پیروزی انقلاب اسلامی آغاز شده است و تا کنون نیز ادامه دارد؛ زیرا استکبار جهانی، دین اسلام ناب محمدی و انقلاب اسلامی ایران را تنها عامل و مانعی بر سر راه اهداف خود می‌بینند؛ چنانکه آیت‌الله خامنه‌ای معتقد است؛ استکبار جهانی یعنی «آمریکا» با اصل

نظام اسلامی، مشکل اساسی و مبنایی دارد. (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۰۴/۳۰) همچنین ایشان معتقدند؛ جمهوری اسلامی ایران جنگی را با دنیا شروع نکرده است، بلکه نفس وجود «جمهوری اسلامی»؛ یعنی آرمان‌ها و اهداف و شعارهایی که در جمهوری اسلامی مطرح شده است، دشمن‌ساز و جنگ راه بینداز است که خلاصه این دشمنی در حکومت دین و جامعه دینی است. (خامنه‌ای، ۱۲/۲۴/۱۳۹۶)؛ بنا بر این، علت جنگ دشمنان همان «اسلام ناب» است که در انقلاب اسلامی نمودار گشته است، اسلامی که اهل تسامح و تساهل و سازش و ذلت نبوده؛ بلکه اهل مقاومت و عزت است.

از این رو؛ ایشان با دلایل متقن و آشکار مصداق اتم و کامل این شعار را دشمنانی می‌دانند که با استقلال سیاسی، اقتصادی و فرهنگی مردم ایران مخالفند (خامنه‌ای، ۱۵/۰۲/۱۳۷۲). این مسئله نشان می‌دهد که عزم دشمن در براندازی انقلاب و تغییر باورهای اسلامی و انقلابی مردم از طریق شبیخون فرهنگی جدی است و کسی تصور نکند که دشمن با ما کاری نداشته؛ بلکه با توجه به تضاد آرمان‌های لیبرالی آنها و انقلاب ما، ماهیت دشمن در دشمنی‌اش، قابل تغییر نیست و به هیچ عنوان نمی‌توان به دشمن اعتماد کرد و فریب دیپلماسی زور و فریب را خورد؛ پس همان‌طور که امام خمینی (ره) آمریکا را شیطان بزرگ نامید، امام خامنه‌ای نیز در قضیه برجام فرمود: «آمریکا با توجه به ماهیت شیطانی خود به هیچ عنوان قابل اعتماد نیست.» و حقیقتاً هم این گونه بوده و این مبارزه و جهاد همچنان باید ادامه داشته باشد.

از آنجا که این جنگ، جنگ نرم افزاری است نه سخت‌افزاری، و ابزار کارآمد در این عرصه، فکر، اندیشه، سخن و فرهنگ غنی اسلامی- ایرانی است، شاعران متعهد و دلسوز وطن نیز به همراه دیگر متولیان و مسئولان فرهنگی کشور به دفاع همه جانبه از کشور، انقلاب و آرمان‌های آن پرداخته‌اند؛ همان‌طور که در دوران دفاع مقدس شعر همچون یک انسان بالغ به دفاع از وطن و تهییج نیروها می‌پرداخت. چنان که شاعر می‌گوید:

سال‌ها پایه‌پای رزم شما
شعر من، همچو مرد، جنگیده است
در هیاهوی آتش و باروت
مرگ را، همنشین جان دیده است (اسرافیلی، ۱۳۸۹: ۱۵۷)

یا:

قلم سلیح نبرد است در بنان دبیر به عرصه، در گه پیکار برتر از شمشیر (شاهرخی، ۱۳۸۸: ۱۴۰)

پس از دوران دفاع مقدس و آغاز جنگ فرهنگی نیز شعر پایداری و مقاومت به پایان نرسید و هم‌چنان در صحنه حضور داشت، با این تفاوت که مأموریت آن تغییر یافته بود و می‌بایست بیشتر نقش آگاهی‌بخشی افکار عمومی و بیدارباشی آحاد ملت و دولت داشته باشد، برای همین از همان سال ۱۳۶۸ و آغاز ولایت امام خامنه‌ای و سخنان ایشان مبنی بر آغاز جنگ و شبیخون فرهنگی، شاعران وظیفه خود را انجام داده‌اند، چنان‌که شاعر می‌گوید:

حقیر اندیش باطل گو، تو

و جنجال و های‌وهو! من و تشخیص ارزش‌ها، من و تعمیق باورها (راکعی، ۱۳۶۹: ۸۵) و یا:

دلاور! / ای رهین منتت مام وطن بسیار / تفنگت را زمین مگذار! / که چشم فتنه بیدار است / و خصم خیره‌سر / در کار. / تفنگت را زمین مگذار! (مودب، رستمی، ۱۳۸۸: ۲۱۳)

البته در اینجا منظور از تفنگ، سلاح سرد سخن است که در دفع فتنه‌های فرهنگی بسیار کارآمد است.

۲- نبرد فرهنگی در مقابل نبرد فرهنگی

استکبار جهانی بعد از شکست از جنگ نظامی به تاکتیک جنگ فرهنگی علیه انقلاب اسلامی روی آورد که متأسفانه این تغییر تاکتیکی سال‌ها از سوی برخی مسؤولان نظام مورد غفلت واقع گشت. آیت‌الله خامنه‌ای در این خصوص ضمن تعریف تهاجم فرهنگی، بر این باورند که برای مقابله با تهاجم فرهنگی یک نسخه خاص نمی‌توان ارائه کرد؛ بلکه با توجه به وسایل و ابزارهای فرهنگی، مقابله با آن‌ها نیز متنوع است. ایشان با شناخت تغییر تاکتیکی دشمن معتقدند: «در مقابل نبرد فرهنگی باید مقابله به مثل کرد» و بیان می‌دارند: «کار فرهنگی و هجوم فرهنگی را با تفنگ نمی‌شود جواب داد، تفنگ او، قلم است و باید از کسی که اطلاع به این جنگ دارد، اطاعت شود» (خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۰۲/۱۲). همچنین ایشان ابزارهای فرهنگی از جمله: رادیو، تلویزیون، مدارس، روزنامه‌ها، مجلات و وزارت ارشاد و کل مجموعه فرهنگی کشور را مسئول مقابله با نبرد فرهنگی دشمن می‌دانند (همان).

در این زمینه و با توجه به بیانات رهبری، شاعران متعهد نیز از همان ابتدا، رسالت خود را در «رزم‌ابزار قلم» و «سلاح سرد سخن» دیده و در کنار سایر متولیان فرهنگی به جهاد فرهنگی و

علمی پرداخته‌اند و علی‌رغم خطرات دفاع و مبارزه در جبهه فرهنگ که توهین، تحقیر، متهم شدن به تعصب و تحجر و... به دنبال دارد، همواره به کجروی‌ها و دشمنی‌های منافقان و ریاکاران داخلی و خارجی تاخته‌اند. چنان که علی‌رضا قزوه می‌گوید:

«ما نشناختند / که گفتند: / لب فرو بند / و به سری که درد نمی‌کند، / دستمال میند. / من اما سرم درد می‌کرد! / گفتم: / دیروز چاره‌ساز این سر پر درد / یک پیشانی‌بند سبز بود / و امروز / جز با زبان سرخ نشاید که چاره‌کرد / گو هرچه باد، باد!» (قزوه، ۱۳۶۹: ۱۱۸)

در اینجا منظور از «زبان سرخ» همان سخن و نمود نوشتاری آن با قلم است که به صورت شعر، کتاب، فیلم‌نامه، روزنامه و... عرضه می‌شود. در جنگ فرهنگی صدای قلم همچون صدای رگبار، برای دشمنان وحشت‌آور است، همان‌طور که محمود شاهرخی سروده:

صغیر خامه مردان به عرصه پیکار
به گوش خصم بود، همچو غرش رگبار
(شاهرخی، ۱۳۸۸: ۱۴۰)

بنا بر این، همه اقشار جامعه اعم از: معلم، استاد، شاعر، مداح، برنامه‌ساز و... باید عرصه جنگ فرهنگی را بشناسد و در مقابله با آن قلم بزند و گام بردارد.

۳- شناخت نوع و شیوه تهاجم فرهنگی

استکبار جهانی در تهاجم فرهنگی خود شیوه خاصی را در تهاجم فرهنگی برمی‌گزیند و شناخت این شیوه و ابزار می‌تواند قبل از تهاجم فرهنگی دشمن، نقش مهمی در پیروزی داشته باشد. چنان که امام خامنه‌ای در برخورد با مسائل تهاجم فرهنگی بیان می‌دارند که «پدیده تهاجمی را نه تنها در اول ورود باید شناخت؛ بلکه قبل از این که وارد کشور شود، باید مورد شناسایی قرار داد.» (خامنه‌ای ۱۳۹۲/۰۹/۱۹) ایشان معتقدند: «اگر ما بتوانیم طرح کلی دشمن را در مورد خودمان بدانیم، بخشی از توان دفاعی ماست و ندانستن این که دشمن چه در سر دارد و چه می‌خواهد انجام دهد غفلتی است که ممکن است ما را از امکان برخورد و دفاع محروم کند» (خامنه‌ای، ۱۳۸۲/۰۲/۲۲) آیت‌الله خامنه‌ای با بصیرت الهی معتقد است: یکی از «مؤثرترین» و «مهمترین» ابزار جنگی دشمن در اوایل پیروزی انقلاب اسلامی از سوی استکبار جهانی «تبلیغات» بوده که این رویکرد را از سوی دشمن غلط و اشتباه ندانسته؛ زیرا دشمن اثر عجیب

تبلیغات را در دنیا از جمله: تبدیل و امحای نظام‌های مارکسیستی در اروپای شرقی دیده است. (ر.ک. خامنه‌ای، ۱۲ / ۱۰ / ۱۳۷۶)؛ برای همین می‌توان گفت: برای عملیاتی کردن محتوای تبلیغات، باید ابزار رسانه ملاک واقع شود، رسانه با اقسام نوشتاری، دیداری و شنیداری از جمله: روزنامه‌ها، کتاب‌ها، مقالات، تلویزیون، رادیو، اینترنت، شبکه‌های اجتماعی و انواع و اقسام وسایل فضای مجازی از ابزارهای مهم تبلیغاتی دشمن محسوب می‌شوند؛ زیرا تبلیغات با ابزار رسانه، نقش هدایت‌گری یا گمراهی افکار عمومی را به همراه دارد. آیت‌الله‌خامنه‌ای در میان جوانان بسیجی به نقش مؤثر رسانه‌ها در مدیریت جنگ فرهنگی دشمن و وارونه قلمداد نمودن حقایق کشور توجه ویژه کرده‌اند و رسانه را یکی از «خطرناک‌ترین» ابزار جنگی آن‌ها معرفی می‌کنند، زیرا فهم درست از واقعیت کشور به ضرر آنان است. (خامنه‌ای، ۱۲ / ۰۷ / ۹۷)

با هجوم دشمن به فرهنگ اسلامی- ایرانی و مظاهر آن اعم از حجاب، عفاف، ساده‌زیستی، عدالت و...؛ شاعران انقلاب اسلامی به تأسی از مقام معظم رهبری تاکتیک و هدف دشمن را تشخیص داده و سعی کرده‌اند تا واقعیت و چهره اصلی دشمنان را هویدا نمایند و مردم و مسئولان را به مقابله با آن وا دارند، از جمله:

جنگ است فقط دچار تغییر شده‌است
اینترنتی و بدون شمشیر شده است
(نخل و نارنجک، ۱۳۹۲: ۳۸)

یا:

با تفنگش نتوانسته شکارم بکند
رفته با مطرب و اینترنت و ساز آمده است
بمب و موشک نتوانسته بترسانندم
فیس بوک و توئیتر شایعه‌ساز آمده است

(شعر سردار نقدی به نقل از سایت www.mashregnews.ir)

همچنین مقام معظم رهبری با توجه به اهمیت و نقش مخرب و مؤثر رسانه‌ها از سوی دشمن، آن را «سلاح شیمیایی» دانسته و معتقدند: «سلاح شیمیایی در جنگ نظامی، ابزار و تجهیزات جنگی را از بین نمی‌برد؛ ولی انسان‌ها را از زندگی ساقط نموده، به گونه‌ای که آن‌ها قدرت استفاده از تجهیزات جنگی را ندارند.» (خامنه‌ای، ۱۲ / ۰۷ / ۹۷).

در واقع ابزار رسانه روح و روان انسان را استحاله می‌کند و او را از مقابله با دشمن بازداشته و تبدیل به سواره‌نظام دشمن تحت عنوان خائنین، منافقین، نفوذی‌ها، خودباخته‌ها و غافلین

می‌کند. به طور کلی سلاح شیمیایی «رسانه‌های غربی» در جنگ فرهنگی «خطرناک‌تر» از سلاح شیمیایی در جنگ نظامی است؛ زیرا در جنگ نظامی جسم انسان‌ها از بین می‌رود؛ اما در جنگ فرهنگی روح و شرافت آن‌ها. چنان‌که شاعر می‌گوید:

کی گفته جنگ تمومه	خواب و خوراک حرومه
تازه شروعِ کاره	موشک شده ماهواره!
به جای شیمیایی	فیلم‌های سینمایی
به جای تانک و موشک	شبهه و تردید و شک

(شبکه اطلاع‌رسانی هرمز www.hormoz.ir)

بنا بر این، باید با چنین دید و بینشی با رسانه‌های غربی روبه‌رو شد و در مقابله با آنها به ترویج فرهنگ غنی اسلامی و ملی پرداخت.

۴- تعامل مشترک دولت و ملت

یکی از راهکارهای استکبار جهانی برای اینکه بتواند تهاجم فرهنگی خود را غلبه دهد این است بین دولت و ملت جدای ایجاد کند و یکدیگر را در مقابل هم قرار دهد؛ از این رو، مقام معظم رهبری با مشاهده همت و عزم جدی دشمن در براندازی نظام جمهوری اسلامی ایران، تز «تعامل دولت و ملت» را در جهت خنثی‌سازی و شکست فرهنگی دشمن مطرح می‌کنند؛ از این رو، ایشان در ماه‌های پایانی سال ۱۳۹۲؛ یعنی در پیام نوروزی خود در سال ۱۳۹۳ این سال را به عنوان «اقتصاد و فرهنگ با عزم ملی و مدیریت جهادی» نام‌گذاری می‌کنند. ایشان در این نام‌گذاری در صدد راهبرد جدیدی بر علیه دشمن است و با توجه به اهمیت جنگ فرهنگی و اقتصادی از سوی دشمن، تعامل مشترک بین مسئولان و آحاد مردم را در این دو عرصه پیشنهاد می‌کنند.

به طور کلی دشمن در اعمال شیوه مبارزاتی خود در صدد جداسازی و تفرقه‌اندازی میان دولت و ملت است؛ او می‌خواهد با اخلال در عرصه اقتصاد و فرهنگ، توجه مردم و دولت و انگیزه آنان را به حاشیه ببرد؛ دشمن با جنگ روانی خود مبنی بر تحجر فرهنگ اسلامی و ایرانی و تحریم‌های اقتصادی در صدد اضمحلال و نابودی ایران در هر دو عرصه است؛ از این رو دشمن با ایجاد بسته فرهنگ غربی و تحریم‌های اقتصادی، استقلال فرهنگی و اقتصادی ایران را هدف قرار

داده است. دشمن در صدد اضمحلال فرهنگ اسلامی و ایرانی و عدم توجه به اقتصاد درون‌زا و مقاومتی از سوی مردم و مسئولان است. امام خامنه‌ای با توجه به گرایش‌های فرهنگی و اقتصادی دولت و هزینه‌های سنگین مالی و تبلیغاتی دشمن، فرمان تعامل و توجه در عرصه اقتصاد و فرهنگ را با عبارت «عزم» و «جهاد» گوشزد می‌نماید و می‌فرماید: «جنگ با دشمن در این دو عرصه، شوخی بردار نیست و باید عزم ملی و مدیریت جهادی کرد.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۱۲/۲۹)

آنچه در این پیام بیشتر نمودار می‌شود، این است که ایشان خطاب به مسئولان بیان می‌دارد که کار بدون پشتوانه و حضور مردم به پیش نخواهد رفت و مسئولان علاوه بر کمک گرفتن از مردم، باید بر خدا توکل نموده و عمل کنند. چنان‌که می‌فرماید: «... به گمان من آنچه در این سال جدید پیش رو داریم، عبارت است از اقتصادی که به کمک مسئولان و مردم شکوفایی پیدا کند و فرهنگی که با همت مسئولان و مردم بتواند سمت و سوی حرکت بزرگ کشور ما و ملت ما را معین کند؛ لذا من شعار امسال را و نام امسال را این قرار دادم» (همان).

یکی از گزینه‌های اساسی که دشمن به منظور فشار وارد کردن به مردم و دل‌زده شدن آنها از انقلاب و نظام اسلامی به کار برده است، «تحریم‌های اقتصادی» ناعادلانه علیه ملت و دولت ایران است. این‌که مردم ایران از لحاظ اقتصادی در مضیقه قرار دارند، یک معضل بزرگ است و در اشعار زیادی به این مسئله و ارتباط آن با کفر و بی‌ایمانی پرداخته شده است، مثل:

و انسان، هرچه ایمان داشت، پای آب و نان گم شد

زمین با پنج نوبت سجده در هفت آسمان گم شد (قزوه، ۱۳۹۱، الف: ۲۰)

یا:

آدم آن روز که دستش به دهانش نرسید از خدا دست کشید و پی شیطان افتاد

(مهدی‌نژاد، سیار، ۱۳۸۸: ۵۸)

گندم، فریب دایمی‌گندم ما رانده از بهشت به جرم نان (مودب، ۱۳۸۸، ب: ۲۴)

در این‌جا شاعر با حسن تعلیل و به طور شاعرانه دلیل اخراج شدن حضرت آدم (ع) را غصه گندم و نان می‌داند؛ اما بسیاری از شاعران علی‌رغم توجه به معیشت و ضرورت رفع مشکلات اقتصادی مردم، به انتقاد از این تفکر در اشعار خود پرداخته‌اند که ملت ما نباید تمام هم و غم خود را صرف نان و معیشت و رفاهیات خود نمایند. مثل:

نان را بگذارید، قلم حرف نخست است جانم به چه ارزد که دلم حرف نخست است
(مودب، ۱۳۸۸، الف: ۸۳)

یا: سر به روی خشت زانو می‌گذارد، می‌پزد رؤیای نانی گرم

هر که چون ایمان به مزدان دغل در خون این مردم شناور نیست

(مهدی‌نژاد، سیار، ۱۳۸۸: ۲۱۵)

چند بار از خویش پرسیدم که آیا می‌توان با همین چشمان نان بین بر شهیدان گریه کرد؟

(طهماسبی، ۱۳۸۸: ۴۸)

در این اشعار بر این نکته تأکید شده که با وجود اهمیت وضعیت اقتصادی؛ ولی نباید به خاطر آن، آرمان‌ها و ارزش‌های انقلاب اسلامی را زیر پا گذاشت. در جای دیگر، شاعر دفاع فرهنگی و تاختن در این عرصه را امری عادی قلمداد می‌کند و معتقد است ما ملت ایران نباید هویت فرهنگی و ارزش‌های خود را با تحریم‌های اقتصادی آمریکا نادیده بگیریم، چنان که می‌گوید:

«ما سبز بودیم/ اما از هیچ چراغ قرمزی رد نشدیم/ من سبز هستم/ اما برای نوشتن کتاب جدیدم/ سفر آمریکا نرفته‌ام/ [آمریکا خود] به زندگی من آمده‌است/ بیست و پنج سال است/ که زانوهای برادرم را تحریم کرده‌است (مودب، رستمی، ۱۳۸۸: ۲۵۰).

از این نمونه تحریم‌ها از جانب آمریکا در زندگی مردم و ملت ایران فراوان دیده می‌شود: مثل تحریم آرامش، تحریم زندگی خانوادگی سالم، تحریم آزادی معنوی و...

۵- توجه به عناصر مؤمن خودی

یکی از حرب‌های مهم دشمن در تهاجم فرهنگی این است که عناصر مؤمن و انقلابی را به حاشیه برده و حذف نماید. عناصر مؤمن و انقلابی کسانی هستند که با ایمان و تخصصی که دارند، در پیدایش، دفاع و ترویج انقلاب نقش مؤثر و حیاتی داشته‌اند؛ آنان کسانی هستند که جان، مال و ناموس خودشان را در راه مقابله با دشمن نثار می‌کنند. دشمن برای این که بتواند انقلاب را از وجود چنین عناصر انقلابی و ارزشی دور نماید، با شیوه‌های مختلف شبیخون فرهنگی از جمله: تحقیر، مقصر جلوه دادن، مرفه دانستن، متحجر و متعصب خواندن، به مقابله با آنان برخاسته است. از این رو آیت‌الله خامنه‌ای معتقدند که در مقابل تهاجم فرهنگی دشمن، عناصر مؤمن خودی می‌توانند بایستند و در این زمینه می‌فرماید: «باید عناصر مؤمن خودی را هر جا که

هستند، گرامی بدارید و به آن‌ها تکیه کنید.» (خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۰۵/۲۱) همچنین ایشان در جای دیگر خطاب به دستگاه دولتی خصوصاً فرهنگی توصیه کردند؛ به جای اینکه آغوش خود را برای کسانی که نه اسلام و نه انقلاب را قبول دارند [باز کنید] از نیروهای مؤمن انقلابی استفاده نمایید (۱۳۹۵/۰۱/۰۱). متأسفانه برخی افراد خودباخته و به تبع آن برخی مردم ناآگاه تحت تأثیر جنگ روانی و تبلیغاتی دشمن نه تنها قدر عناصر مومن را ندانسته؛ بلکه با بی‌احترامی و حتی سرکوب با آنان برخورد کرده‌اند، همان‌طور که شاعر می‌گوید:

تن یاران وطن پر شده از شعله و زخم باز، بر زخم چرا زخم زبانید شما؟ (قرزه، ۱۳۹۱: ۸۸) یا:

«ای مسافر خطوط ارغوان! به من بگو/ پای عاشق تو را/ به جرم پویه رها/ باز هم قلم نمی‌کنند؟» (رضایی‌نیا، ۱۳۸۹: ۴۲).

در این جا گویا شاعر، جانبازان نقص عضوی را که خالصانه زندگی می‌کنند، می‌ستاید و از نامهربانی‌های برخی به آنها گلایه می‌کند، این طعنه‌ها از زخم‌های دوره جنگ بدتر است؛ چون آنها جسم را آزرده می‌کرد و این طعنه و کنایه‌ها روح را. در جای دیگر شاعر می‌گوید:

«بچه‌های بی‌پناه انقلاب/ اجتماع بی‌ستارگان/ بچه‌های خوب/ بچه‌های ناب/ تیم سرفراز عاشقان/ مشتشان تمام پر/ دستشان تهی!! بنگرید آی بنگرید/ گردش زمانه را!» (طهماسبی، ۱۳۸۲: ۸۸)

در این شعر به سادگی عناصر مومن خودی برخلاف تصور عمومی اشاره شده است. گاهی شاعران که دلیل این همه اتهام‌زنی و تخریب شخصیت را دریافته‌اند، به طنز چنین دعا می‌کنند: «خدایا! به ما اسلام ناب آمریکایی عطا کن تا از هر اتهامی مبرا باشیم!» (همان: ۱۰۷).

۶- خودآگاهی مسئولان در تهاجم فرهنگی

گاهی اوقات دشمن برای تهاجم فرهنگی به گونه‌ای رفتار می‌کند که گویا ما دشمن شما نبوده و قصد حمله نداریم و برای تحقق امر خودش در قالب دوست ظاهر می‌شود تا مسئولان را به خواب غفلت فرو ببرند. آیت‌الله خامنه‌ای معتقد است که مسئولان باید نسبت به دشمن خودآگاهی پیدا نمایند و بیدار شوند، چنان‌که می‌فرماید: «مسئولان کشور این خودآگاهی را لازم دارند تا بدانند دشمن از کجا حمله می‌کند. اگر فهمیدند، بیدار خواهند بود. آن‌گاه شجاعت و تقوا

و پاک‌دامنی آن‌ها به کار این ملت خواهد آمد» (خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۱۰/۱۹)؛ از این رو ایشان در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای دولت وقت خواستند که حضور دشمن در پشت پرده فرهنگ و سیاست را جدی بگیرند (خامنه‌ای، ۱۳۸۱/۰۶/۰۴)؛ بنا بر این، اگر مسئولان نسبت به تهاجم دشمن بیدار نباشد و گرفتار خواب شده باشند، در تهاجم فرهنگی شکست خواهند خورد و بعضاً اگر مسئولی باشد که در حین بیداری، دشمن را دوست خود بپندارد، در اینجا آسیب‌های فرهنگی بسیاری متحمل خواهیم شد.

شناخت تاکتیک جنگی دشمن و عکس‌العمل به موقع، می‌تواند دشمن را در عرصه‌های مختلف زمین‌گیر کند. دشمن به این نکته واقف است که وقتی طرف مقابل بیدار باشد، جنگ با او سخت خواهد بود؛ اما وقتی که او خواب باشد، بهترین لطف به دشمن شده است؛ پس کم‌کاری و بی‌توجهی مسئولان فرهنگی و غیرفرهنگی زمینه نفوذ دشمن و پیروزی او را رقم می‌زند؛ از این رو، آیت‌الله خامنه‌ای معتقد است: «غفلت و کم‌کاری مسئولان فرهنگی و غیرفرهنگی کم‌تر از آسیب زدن دشمنان نیست؛ بنا بر این، این‌ها در نفوذ و تهاجم فرهنگی دشمن مقصرند.» (خامنه‌ای، ۱۳۸۱/۰۱/۰۱) همچنین بیان می‌دارند: «بعضی‌ها ترویج می‌کنند که ما دشمن خارجی نداریم! انسان از غفلت بعضی افراد تعجب می‌کند.» (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۱۱/۱۹).

این مضمون بیداری و هوشیاری دولت، مسئولان فرهنگی و سایر اقشار مردم، در اشعار پایداری این دوره بسیار دیده می‌شود و شاعران به عنوان چشمان بیدار جامعه همواره صدای بیداری را سر داده‌اند، مثل:

ز چشم بسته هلا مَهر خواب بردارید به دفع فتنه، قدم با شتاب بردارید
 به نور بینش خورشید رهبری آنک ز چهره‌های منافق نقاب بردارید
 (مودب، رستمی، ۱۳۸۸: ۱۳)

مخاطبان این اشعار افراد رفاه‌طلب و بی‌دردی است که تنها به دنبال تأمین منافع خود در هر دوره و زمانه‌ای هستند و برای حفظ پست و مقام خود، حاضر به بیان حقایق نیستند؛ برای همین، شاعر در مورد آنها می‌گوید:

گر زبانت نیست بند لقمه، حق را داد کن با بصیرت کار عماری کن و فریاد کن
 (مودب، ۱۳۸۸: ۲۷۵)

در واقع این گونه افراد غافل، نان را به نرخ روز می‌خورند و همیشه هم‌سو با منافع خود قدم بر می‌دارند. در مقابل، شاعران متعهد و هوشیار انقلاب که بسیاری از آنها حتی سهم خود از وجودشان را به انقلاب ادا کرده‌اند و در این راه، چشم و دست و پا و... داده‌اند، معتقدند که نباید به نرخ روز زندگی و بندگی نمود. چنان که شاعر می‌گوید:

«من به نرخ روز سهم خویش را از این تورم و ورم گرفته‌ام/ من به نرخ روز زندگی نمی‌کنم!/
من خدای را به نرخ روز بندگی نمی‌کنم! / من به نرخ روز/ نان که هیچ/ آب هم نمی‌خورم!/
همچنان که/ ماه هاشمی تبار من نخورد/ در کویر کربلا/ در بلوغ تشنگی/ در کنار رودخانه فرات...»
(طهماسبی، ۱۳۸۲: ۹۹).

بر این اساس، مسئولان فرهنگی کشور باید بیش از پیش هوشیار باشند و توطئه‌ها و ترفندهای دشمن را بشناسند و با آنها مقابله کنند و خود در این تهاجم فرهنگی هدف آسیب‌های دشمن قرار نگیرند.

۷- امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر وظیفه شرعی و حق انسانی است که بر هر مرد و زن مسلمان با توجه به مراتبی که وجود دارد، نسبت به نقض‌ها، حرام‌ها و بی‌قانونی‌ها واجب گشته است؛ جامعه‌ای که به بی‌تفاوت بر اشاعه زشتی‌ها و عدم ترویج خوبی‌ها باشد، جامعه بیمار، غافل، مرده و تهاجم‌خیز است؛ از این رو دشمن با القاء تفکر لیبرالیستی و به بهانه آزادی، تساهل و تسامح و کثرت‌گرایی دینی در تلاش است تا بتواند این واجب دینی و عقلی را سرکوب نماید و فرهنگ ابتدال و غربی را در جامعه نهادینه کند و حتی این تهاجم به گونه‌ای است که برخی دولت‌مردان، نمایندگان، اساتید و معلمان را که نقش اجرایی، قانون‌گذاری و فرهنگی دارند، درگیر کرده است. برای همین آیت‌الله خامنه‌ای در مقابل تهاجم فرهنگی معتقدند که همه باید امر به معروف و نهی از منکر کنند و این یک واجب و مسئولیت شرعی است. (ر.ک، خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۰۴/۲۲)

ایشان در پرسش و پاسخ دانشجویان ضمن پرداختن به تهاجم فرهنگی، مسئله بی‌حجابی را به عنوان یکی از مصادیق تهاجم فرهنگی مطرح کرده و راه‌کار مقابله با آن را نهی از منکر می‌دانند. (ر.ک، خامنه‌ای، ۱۳۸۲/۰۲/۲۲)؛ بنا بر این، نیاز است که ستاد امر به معروف و نهی از منکر با کمک دولت و مردم و با برنامه‌های علمی و عملی رسانه‌ای، تبلیغاتی و هنری از مراکز علمی و

عمومی همچون دبستان تا دانشگاه با شیوه‌های جدید تبلیغی و روان‌شناسی اسلامی، بستر را برای ترویج فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر در میان مردم فراهم کند. در این زمینه شاعران متعهد به تبعیت از مقام معظم رهبری قبل از هر آرگان و یا نهاد فرهنگی، وظیفه خود را به خوبی انجام داده است و در بسیاری از اشعار خود به معارف اسلامی امر و از بسیاری از نواهی و منکرات، نهی کرده‌اند، از جمله:

تا باز هم آب از آسیاب افتد از چهره دختران نقاب افتد
این جا که تمام مو پریشانند افتاده به زیر پا شهیدانند
الگوی دلاوری و جانبازی آیا به سکوت خویش می‌نازی
(مهاجران فلق، ۱۳۸۶: ۵۹-۵۸)

در این شعر به مسئله ترک امر به معروف و نهی از منکر انتقاد شده است و مخاطب آن همه مسئولان و آحاد مردم است که سهل‌انگارانه از کنار بی‌حجابی و بی‌عفتی زنان و دختران خود عبور می‌کنند، زیرا در جامعه‌ای که مردان، غیرت داشته باشند، این‌گونه بی‌عفتی بیداد نمی‌کند؛ بنا بر این، شاعران به این موضوع نیز پرداخته‌اند، مثل:

از چهره‌ها شراره غیرت رفت با افتتاح هر دکل تی وی
مردانگی به موز خریدن شد و ماهرانه چیدن با کیوی!
(مودب، ۱۳۸۸: ۲۶)

یا:

گفتم مگر شعری سرایم دردها را از جا برانگیزم مگر نامردها را
(وسمقی، ۱۳۶۸: ۶۳)

علاو بر این، تجمل‌گرایی، اشرافی‌گری و تبعیض طبقاتی یکی دیگر از موضوعاتی است که بارها در سخنان رهبری نهی شده است. شاعران در این زمینه نیز داد سخن را داده و اشعار زیبا و متنوعی را سروده‌اند، از جمله:

بگذارید که فتوا بدهم تضمینی کفر محض است گر از قصر برآید دینی
تیغ و اسب است که پوسیده به میدان، یارب! کاخ‌ها سبز شده از خون شهیدان، یا رب!
(مهدی‌نژاد، سیار، ۱۳۸۸: ۱۱۴)

همچنین در بحث نفی تجمل‌گرایی و اشرافی‌گری، گاهی شاعران گریزی به مسئله منجی و ظهور امام زمان (عج) زده‌اند و معتقدند:

«توفانی در راه است/ و مردی می‌آید/ که به درجه تیمسارها نگاه نمی‌کند/ از سمت بهشت زهرا/ با سربازانی پا برهنه/ که از چشمانشان لاله می‌چکد! / مردی می‌آید/ که از شعار و حرف زیادی بدش می‌آید/ مردی که به پاترول‌ها، سواری نداده‌است/ و کلکسیون پیکان ندارد!» (قزوه، ۱۳۶۹: ۱۵۲).

این گونه اشعار در عین این که اعتراضی‌اند، نسخه‌هایی از امر به معروف و نهی از منکرند و به قصد اصلاح افراد و جامعه سروده شده‌اند. نمونه دیگر این مضمون عبارت است از:

«صدای ما را از بهشت می‌شنوید! / (این صدای شهیدی است بی‌سر) / مردان انقلابی بعد از این! / میز ناهارتان را / بر نصف النهارها بچینید / با طناب استوار / تاب بازی کنید / کفن‌مان را / بادبان کشتی تفریحی‌تان کنید! / شبستان آفتابی!» (قزوه، ۱۳۷۴: ۹۶)

۸- گسترش رسالت‌های فرهنگی انقلاب اسلامی

استکبار جهانی برای اینکه بتواند فرهنگ غربی خود را جایگزین کند؛ نیازمند آن است که رسالت‌هایی که جزء ذات انقلاب اسلامی است را سرکوب کند؛ از این رو، آیت الله خامنه‌ای به این تاکتیک مبارزاتی دشمن واقف است و یکی از وظایف مسئولان فرهنگی در مقابله با تهاجم فرهنگی را گسترش ارزش‌های انقلاب اسلامی، صیانت و نگهداری از آنها می‌داند، چنان‌که رهبر انقلاب اسلامی در این باره معتقدند: راه کار مقابله با تهاجم فرهنگی استکبار جهانی، گسترش و تعمیق رسالت‌های فرهنگی انقلاب اسلامی در عرصه‌های اخلاقی، رفتارهای فردی و اجتماعی، عقاید و باورهای دینی و مسائل سیاسی است (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۳/۲۳).

یکی از این ارزش‌ها و رسالت‌ها، زنده نگه‌داشتن یاد و خاطره شهدا است که این راهکار اساسی تحت عنوان فرهنگ شهادت توانسته است، حربه دشمن را به راحتی شکست دهد. آیت الله خامنه‌ای کراً در دیدار خود با خانواده‌های شهدا و کنگره‌ها و یاد بودها به معرفی و ترویج فرهنگ شهادت می‌پردازد. چنان‌که در کنگره شهدای تربیتی بیان می‌دارد که برگزاری این جلسات صرفاً جلسه باشکوه ترحیم نباشد؛ بلکه باید شهادت و شهید معنا و معرفی شود و فرهنگ شهادت را

در جامعه ماندگار کرد. (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۱۱/۲۳) ایشان شهادت را مرگ زیرکانه از سوی انسان-های زیرک و هوشیار می‌داند (۱۳۶۸/۰۵/۲۵) و از آن به عنوان هنر شهادت یاد می‌کند (۰۵ / ۱۳۷۷/۰۷) و شهادت را وارد شدن در حریم خلوت و مهمانی بر سر سفره الهی (۱۳۷۰/۱۰/۱۱) و بالاترین عطیه خداوند معنا می‌کند (۰۵ / ۱۳۷۷/۰۷)؛ از این رو واکنش سریع و مکارانه استکبار جهانی همچنان با رویکرد جدیدی در مقابل حذف و خنثی نمودن ارزش‌های انقلاب اسلامی تحت عنوان پذیرش و اجرایی نمودن سند ۲۰۳۰ یونسکو بر دولت وقت بود که آیت‌الله-خامنه‌ای این سند را نفوذ فرهنگی و سبک زندگی غربی در جامعه دانست (۱۳۹۸/۰۱/۰۱) و خواند. (۱۳۹۹/۰۶/۱۱) و هدف از آن را تربیت پیاده نظام دشمن دانست و مروّجان آن را تقی‌زاده‌ها خواند. (۱۳۹۸/۰۱/۰۱) و امضا کنندگان آن را توبیخ کرد (۱۳۹۶/۰۲/۱۷) برای همین شاعران انقلابی به این ارزش معنوی که به نوعی بیدار کننده مردم جامعه است، همواره توجه کرده‌اند، و در بسیاری از کنگره‌ها و شب‌های شعر انقلاب اسلامی به مضامین ارزشی انقلاب و رسالت‌های آن پرداخته شده است، مثل:

هنوز ماتم زن‌های خون جگر شده را	هنوز داغ پدرهای بی‌پسر شده را
کسی نبرده ز خاطر، کسی نخواهد برد	ز یاد، خاطره باغ شعله ور شده را...
نه، این درخت پر از زخم، خم نخواهد شد	خبر برید دو یه شاخه تبر شده را!
	(مودب، رستمی، ۱۳۸۸: ۱۱۳)

یا:

«افتاد بر خاک/ یک تانک دشمن/ با پاتک تو/ گل کاشت آن روز/ در خاک ایران/ نارنجک تو/ شاید اگر من/ جای تو بودم/ ترسیده بودم/ ای کاش من هم/ اندازه تو/ «فهمیده» بودم.» (باغ باور، ۱۳۸۵: ۲۶-۲۷)

در اینجا شاعر با به کار بردن یک ایهام ظریف در واژه «فهمیده» عمیق‌ترین مفهوم را به خواننده هوشیار القا می‌کند. نمونه دیگر این مضمون عبارت است از:

تپیده‌گرچه به خون شرحه شرحه قامت تو	صلای سبز رهایی زند شهامت تو
	(باغ باور، ۱۳۸۵: ۹۶)

علاوه بر این، یکی دیگر از ارزش‌ها و رسالت‌هایی که ثمره انقلاب اسلامی ایران بود و

امام خمینی (رض) همواره بر حفظ آن تأکید می‌کردند، مسئله «ولایت فقیه» است و در این باره می‌فرمودند: «پشتیبان ولایت فقیه باشید، تا به کشور آسیبی نرسد» برای همین امروزه دشمنان با توجه به هوشیاری و تیزبینی مقام معظم رهبری، ولی فقیه مسلمین، در عرصه جنگ فرهنگی، به شخص و مقام ولایی ایشان می‌تازند و در بسیاری از آشوب‌ها و فتنه‌ها، اصل ولایت فقیه را مورد هجوم قرار می‌دهند؛ زیرا در جامعه ما حتی اگر همه غافل باشند یا خود را به خواب زده باشند، آیت‌الله خامنه‌ای به عنوان حافظ اسلام از خون شهدا و اصل ولایت فقیه دفاع می‌کنند؛ بنا بر این، دشمنان حق دارند در تهاجم فرهنگی به ایشان و مقام ولایی‌شان بتازند. در این راستا شاعران ولایی و فهیم نیز همواره به دفاع از ایشان پرداخته و دشمنان را در این مورد مأیوس و خوار کرده‌اند، از جمله:

به نور بینش خورشید رهبری آنک ز چهره‌های منافق، نقاب بردارید

(مودب، رستمی، ۱۳۸۸: ۱۳۸)

البته این مضمون در جریان فتنه ۱۳۸۸ و مسایل بعد از آن پررنگ‌تر شده است، مثل:

خوب شد چشم‌های باران بود تا سقیفه دوباره گل نکند

تا دوباره هوای مردم شام هوس مستی دهل نکند

عقل‌های پریده گوش کنید مشت‌های گره کماکان هست

(میدان‌های تحریر، ۱۳۹۱: ۳۷)

یا:

برخیز علی دوباره تنها شده‌است خون جگر بر دل زهرا شده است

(نخل و نارنجک، ۱۳۹۲: ۳۷)

بیشتر این اشعار توسط شاعران جوان و ولایی سروده شده است و در مجموعه‌ای به نام «مسئله ۲۲ خرداد نبود، مسئله ۲۲ بهمن بود» گردآوری شده‌اند. نمونه‌های دیگر این مضمون عبارتند از:

ایران که کوفه نیست، مگر مرده‌ایم ما؟! ما عهد بسته‌ایم، قسم خورده‌ایم ما!

«روز نخست چون دم رندی زدیم و عشق» راهی به جز ولای تو نسپردیم ما

(مودب، رستمی، ۱۳۸۸: ۱۰۵)

در ظلمت شب طلوعه روز تویی پاییز منم، همیشه نوروز تویی
 سوگند به روح پیر این آبادی مظلوم‌تر از بهشتی امروز تویی
 (مودب، رستمی، ۱۳۸۸: ۷۴)

۹- عدم انفعال‌پذیری و ایجاد اقتدار فرهنگی در مقابل تهاجم فرهنگی

آیت‌الله خامنه‌ای بدترین کار را در مقابل تهاجم فرهنگی انفعال‌پذیری در مقابل تهاجم فرهنگی می‌داند؛ ایشان در این باره می‌فرماید: «در مقابل فرهنگ مهاجم، بدترین کار، انفعال است؛ زشت‌ترین کار، انفعال است؛ خسارت‌بارترین کار، انفعال است. فرهنگ مهاجم نباید ما را منفعل بکند.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۰۹/۱۹).

برای این منظور مقام معظم رهبری واژه «سایش فرهنگی» را در «جبهه فرهنگی خودی» مطرح کرده و به انتقاد، سرزنش و غفلت و بی‌توجهی و کم‌کاری مسئولین فرهنگی می‌پردازد و معتقدند که در جنگ فرهنگی باید وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی دفتر‌گزینش دایر کند و به سراغ کسانی که اهل نویسندگی، شعر، فیلم‌سازی، موسیقی حلال و دیگر رشته‌های هنری‌اند، بروند. حتی به سراغ کسانی برود که صدای خوبی برای خوانندگی دارند (خامنه‌ای، ۱۳۷۳/۰۴/۲۲). بنا بر این، آیت‌الله خامنه‌ای «شناخت دشمن» را اولین گام راه‌مقابله درست می‌داند و با انتقاد از غفلت برخی افراد و نفوذی‌ها که آمریکا را با همه جنایات و خیانت‌هایش دشمن نمی‌داند؛ روشنفکرانمای راحت‌طلب و ریاکار و منافق خطاب می‌کند و بیان می‌دارد: «اگر آنان عامل دشمن نباشند، حداقل مرد میدان پیشرفت کشور نخواهند بود.» (خامنه‌ای، ۱۳۷۳/۰۷/۱۲). بنا بر این، طبق فرموده رهبر معظم انقلاب، برای این‌که در برابر دشمن منفعل نباشیم و همچنان با اقتدار به پیشبرد اهداف و آرمان‌های خود بپردازیم، باید به نیروهای خودی و توانمندی‌های آنها اعتماد کرد تا به دفع این حمله‌های فرهنگی دشمن نائل شویم. چنان‌که امام خامنه‌ای در تعریف اقتدار فرهنگی به این مطلب اشاره می‌کند: «یعنی از لحاظ فرهنگی، فرهنگ کشور اثرگذار باشد و اثرپذیر نباشد و تهاجم فرهنگی به شکل صحیحی دفع شود» (خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۰۲/۲۸)؛ بنا بر این، برای این‌که فرهنگ یک کشور بتواند اثرگذار باشد، باید اقتدار فرهنگی کشور از طریق‌های مختلف علمی و عملی با ابزار و شیوه‌های مختلف تبلیغاتی، مدیریت و مهندسی بشود.

مثلاً ایشان در مورد یک مصداق فرهنگی می‌فرماید: بازی تولید و ترویج کنید، ما همراهش نباید نگاه کنیم ببینیم که غربی‌ها از چه جور بازی‌ای حمایت می‌کنند، ما هم از همان بازی حمایت بکنیم (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۰۹/۱۹).

نتیجه‌گیری

از آنچه گفته شد، چنین برمی‌آید که چون تمام هویت و موجودیت یک ملت در فرهنگ آن، نمایان می‌شود، باید در حفظ و بقاء آن توجه ویژه کرد. خصوصاً با پیدایش انقلاب اسلامی که فرهنگ غنی اسلامی- ایرانی را حمایت می‌کند، دائماً از سوی استعمارگران و مستکبرین مورد هجوم و غارت قرار گرفته است؛ زیرا این فرهنگ توانسته با فرهنگ اسلامی و آرمان‌های انقلابی، دست چپاولگران غربی را که پیش‌تر تسلط فرهنگی بر آن یافته بود، قطع نماید. از سویی فرهنگ اسلامی و انقلابی ایران با فرهنگ غربی به لحاظ مبنایی در تعارض است و زیر بار نظام استکبار و استبداد نمی‌رود؛ بنا بر این، مورد تهاجم‌های مختلف و به ویژه تهاجم فرهنگی قرار می‌گیرد. امام خامنه‌ای با بصیرت وصف‌ناپذیری که دارند، راه‌کارهای مختلفی را در مقابل دشمن بیان فرموده‌اند که همه آنها باعث حفظ و بقاء فرهنگ اسلامی و ایرانی و ایجاد اقتدار فرهنگی و عدم انفعال در برابر دشمن و هوشیاری و بیداری مردم و مسئولان فرهنگی کشور است. علاوه بر این، شاعران متعهد نیز در این عرصه گام‌های موثری برداشته‌اند و در ترویج این راه‌کارهای رهبری، با زبان هنری و ادبی خود تلاش کرده‌اند؛ با وجود این، اقبال مختلف جامعه اعم از مسئولان و حتی مردم عادی نیز، باید وظایف خود را در این جنگ فرهنگی بشناسند و در مقابل دشمن، از هویت فرهنگی و ملیت خود دفاع کنند.

فهرست منابع

- اسرافیلی، حسین، (۱۳۸۹)، *رد پای صدا*، چاپ چهارم، تهران: نشر تکا.
- امین پور، قیصر، (۱۳۸۸)، *مجموعه کامل اشعار*، چاپ هفتم، تهران: نشر مروارید.
- آشوری، داریوش، (۱۳۵۷)، *تعریف‌ها و مفهومی فرهنگ*، تهران، مرکز اسناد فرهنگی آسیا.
- برومند سعید، جواد، (۱۳۸۲)، *فرهنگ ریشه یابی و کاربرد در زمانی آن*، مرکز کرمان شناسی، چاپ اول، کرمان.
- تامپسون، جان، ب، (۱۳۷۸)، *ایدئولوژی و فرهنگ مدرن*، ترجمه، مسعود اوحدی، تهران، آینده پویان.
- جعفری، محمد تقی، (۱۳۸۶)، *فرهنگ پیرو فرهنگ پیشرو*، مؤسسه تدوین و نشر آثار علامه جعفری، چاپ سوم، تهران.
- برقی، احمد بن محمد بن خالد، (۱۳۷۱ق)، *المحاسن*، مصحح و محقق جلال الدین محدث، چاپ: دوم، دار الکتب الإسلامیة - قم.
- باغ باور (مجموعه اشعار دفاع مقدس استان همدان)*، (۱۳۸۵)، تهران: نشر صریر.
- درکنار چشم خدا (مجموعه شعر دفاع مقدس شاعران استان گیلان)*، (۱۳۸۵)، به کوشش فرامرز محمدی پور، تهران: نشر صریر.
- دهخدا، علی اکبر، (۱۳۷۷) *فرهنگ دهخدا*، زیر نظر محمد معین و سید جعفر شهیدی، موسسه انتشارات دانشگاه تهران.
- راکعی، فاطمه، (۱۳۶۹)، *سفر سوختن*، تهران: نشر صراط.
- رضایی نیا، عبدالرضا، (۱۳۸۹)، *کفش‌های مجنون گم گشت*، مشهد: نشر سپیده باوران.
- شاهرخی، محمود، (۱۳۸۸)، *اعجاز درد*، چاپ سوم، تهران: نشر تکا.
- صفارزاده، طاهره، (۱۳۶۶)، *دیدار صبح*، شیراز: نشر نوید.
- سلیمی، حسین، (۱۳۷۹)، *فرهنگ گرایی، جهانی شدن و حقوق بشر*، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- طهماسبی، قادر، (۱۳۸۲)، *گزیده ادبیات معاصر*، تهران: نشر کتاب نیستان.

_____ (۱۳۸۸). پری ستاره‌ها، تهران: سوره مهر.

قزوه، علی رضا. (۱۳۹۱). الف، صبح تان بخیر مردم، تهران: موسسه انتشارات کتاب نشر نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور.

_____ (۱۳۶۹). از نخلستان تا خیابان، تهران: مرکز آفرینش‌های ادبی.

_____ (۱۳۸۶). با کاروان نیزه، چاپ هفتم، تهران: انتشارات سوره مهر.

کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، (۱۴۲۹ق) / الکافی، چاپ اول، دار الحدیث - قم، مودب، علی محمد. (۱۳۸۸). روضه در تکیه پروتستان‌ها، چاپ دوم، تهران: سپیده باوران. مودب، علی محمد، رستمی، کاظم. (۱۳۸۸). مسئله ۲۲ خرداد نبود، مسئله ۲۲ بهمن بود، تهران: دفتر مطالعات جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی.

مهاجران فلق (مجموعه شعر دفاع مقدس استان خوزستان). (۱۳۸۶). به کوشش غلامرضا کاج، تهران: نشر صریر.

مهدی‌نژاد، امید، سیار، محمد مهدی. (۱۳۸۸). دادخواست ۱۰۰ شعر اعتراض، چاپ سوم، تهران: سپیده باوران.

میدان‌های تحریر (گزیده شعرهای بیستمین کنگره سراسری شعر دفاع مقدس)، (۱۳۹۱)، به کوشش مصطفی محدثی خراسانی، تهران: نشر صریر.

نخل و نارنجک، (منتخب پنجمین جشنواره شعر دفاع مقدس خراسان شمالی)، (۱۳۹۲)، مشهد: نشر صریر.

وسمقی، صدیقه، (۱۳۶۸)، نماز باران، تهران: انتشارات امیرکبیر.

منابع دیجیتال

www.Khamenei.ir

مشرق نیوز www.mashregnews.ir

شبکه اطلاع‌رسانی هرمز www.hormoz.ir